

BEZBJEDNI MEDIJI – ODGOVORNO DRUŠTVO

2025

PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU NOVINARA/KI

Snežana Nikčević

BEZBJEDNI MEDIJI – ODGOVORNO DRUŠTVO

PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU NOVINARA/KI

Autor: Snežana Nikčević

***ENG:** This publication was created with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the Portal Onogošt and do not necessarily reflect the views of the European Union.*

The project „Bezbjedni mediji – odgovorno društvo“ is supported under the „Safejournalists.net“ support program.

***MNE:** Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Evropske unije. Za sadržaj ovog dokumenta isključivo je odgovoran Portal Onogošt i ni pod kojim uslovima se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije.*

Projekat „Bezbjedni mediji – odgovorno društvo“ je podržan u okviru programa podrške „Safejournalists.net“.

BEZBJEDNI MEDIJI – ODGOVORNO DRUŠTVO

PRIRUČNIK ZA ZAŠTITU NOVINARA/KI

Snežana Nikčević

Sadržaj

UVOD	2
Pravni okvir zaštite novinara/ki u Crnoj Gori	2
Ustavne garancije slobode medija i prava novinara/ki	2
Krivičnopravna zaštita novinara/ki	3
Medijsko zakonodavstvo i aktuelni reformski kontekst	3
Novi propisi i inicijative relevantne za novinarsku zaštitu	4
Napadi na novinare/ke u Crnoj Gori – obrasci nasilja i nekažnjivosti	5
Fizički napadi i prijetnje	5
Ranjavanje i neriješeni slučajevi	5
Tužbe i institucionalni pritisci	5
Nekažnjivost kao sistemski problem	6
Prepoznavanje i odgovori na uznemiravanje novinara/ki	7
Fizičko i neposredno uznemiravanje	7
Digitalno uznemiravanje	7
Pravni pritisci i zloupotreba sudskih postupaka	8
Psihološko blagostanje zaposlenih u medijima	10
Rodno senzitivni jezik u novinarstvu	11
Digitalna sigurnost novinara/ki i zaštita izvora	11
<i>Mini-pojmovnik digitalne zaštite</i>	12
Ako se kao novinar/ka ne osjećaš sigurno – kome se možeš obratiti u Crnoj Gori?	13
HITNI KONTAKTI	13
Ako sumnjaš na digitalni nadzor, napad ili špijuniranje	13
Regionalni primjer zašto je ovo važno	13
Kako pokretanje postupka izgleda u praksi?	15
Zaključak	16
Preporuke	16

U savremenim demokratskim društvima, **novinari i novinarke** imaju ključnu ulogu u jačanju vladavine prava, osiguravanju odgovornosti vlasti i zaštiti javnog interesa. Međutim, iako Ustav Crne Gore garantuje slobodu izražavanja i medija, stvarni ambijent za rad novinara/ki i dalje je obilježen brojnim izazovima – od političkog i ekonomskog pritiska, preko fizičkog nasilja i digitalnog uznemiravanja, do neefikasne institucionalne zaštite.

Ova publikacija ima za cilj da pruži sveobuhvatan pregled pravnog okvira, institucionalnih mehanizama i praksi zaštite novinara/ki u Crnoj Gori. Poseban akcenat stavljen je na međunarodne standarde, analizu konkretnog konteksta kroz relevantne slučajeve i preporuke za jačanje sistema zaštite – kako u pravnom, tako i u tehničkom, digitalnom i psihološkom smislu.

Kroz identifikaciju različitih vrsta pritisaka – fizičkih, digitalnih, pravnih i institucionalnih – publikacija nudi praktične smjernice za novinare/ke, medijske kuće, nevladine organizacije i donosiocje odluka. Pristup je rodno osjetljiv, sa jasnim preporukama za podršku novinarkama koje su dodatno izložene specifičnim oblicima nasilja i diskriminacije.

Zaštita novinara/ki nije samo pitanje radnih prava, već temelj slobodnog društva, a snaga demokratije ogleda se u stepenu zaštite onih koji rade u interesu javnosti.

Pravni okvir zaštite novinara/ki u Crnoj Gori

Ustavne garancije slobode medija i prava novinara/ki

Ustav Crne Gore predstavlja najviši pravni akt države i temelj pravnog sistema. Kao takav, on jasno garantuje pravo na slobodu izražavanja i slobodu medija, što predstavlja prvi oslonac za novinare/ke u zaštiti njihovih prava. Član 47. Ustava Crne Gore garantuje svakom pravo da slobodno izražava mišljenje, a član 49. ističe nepovredivost slobode medija. Dodatno, član 50. eksplicitno zabranjuje cenzuru. Ova ustavna načela jasno upućuju da država ima obavezu da obezbijedi okruženje u kojem novinari mogu nesmetano obavljati svoj posao.

Međutim, u praksi, novinari/ke se često suočavaju s ambivalentnim odnosom institucija – iako im se ustavna prava nominalno priznaju, prijetnje, zastrašivanja i

fizički napadi ne dobijaju odgovarajući institucionalni epilog. Uprkos tome, upravo Ustav ostaje osnov na koji se novinari/ke mogu i treba da se pozivaju u komunikaciji sa institucijama, zahtijevajući da se poštuju zagarantovana prava. U tom smislu, Ustav nije samo deklarativan dokument, već alat koji omogućava traženje institucionalne zaštite.

Važno je naglasiti i odredbu člana 8. Ustava, koji propisuje zabranu diskriminacije, što uključuje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja, mizoginije i prijetnji koje ciljaju njihov pol. Time se stvara dodatni osnov za pravnu sigurnost novinarki koje su, osim zbog prirode svog posla, često izložene napadima i zbog svog pola.

Krivičnopravna zaštita novinara/ki

Krivični zakonik Crne Gore predviđa više odredaba koje pružaju osnovu za krivičnu zaštitu novinara/ki od prijetnji, nasilja i drugih oblika zastrašivanja. Ključna među njima je odredba člana 168, koja se odnosi na ugrožavanje sigurnosti. Prema ovj normi, lice koje ozbiljnom prijetnjom ugrozi nečiji život ili tijelo može biti kažnjeno zatvorom do jedne godine, a kazna može ići do tri godine ako je djelo izvršeno prema više lica, izazvalo javno uznemirenje ili je motivisano mržnjom.

U situacijama kada prijetnje prevazilaze granice verbalnog i prelaze u direktno ugrožavanje bezbjednosti, ili impliciraju mogući fizički napad, novinar/ka ima pravo da se pozove na ove odredbe. Iako novinar/ka formalno nije definisan kao službeno lice, priroda posla – naročito kada se bave razotkrivanjem korupcije, kriminala ili zloupotreba vlasti – nosi snažan javni interes, što često predstavlja važan moralni i društveni argument pred institucijama i javnošću.

Takođe, postoje i okolnosti koje omogućavaju da se napad na novinara/ku kvalifikuje kao posebno težak slučaj – kada je motiv napada upravo sprječavanje profesionalnog rada ili kada je napad rodno zasnovan. U takvim situacijama, postoji obaveza nadležnih institucija, uključujući policiju i tužilaštvo, da djeluju promptno i efikasno, jer napad na medijske radnike/ce nije samo napad na jednu osobu, već i na pravo javnosti da bude informisana.

Izmjene Krivičnog zakonika iz 2022. godine prepoznaju poseban značaj kada je žrtva novinar odnosno osoba koja obavlja posao iz oblasti javnog informisanja. Zakonodavac je odredio strože kazne za više krivičnih djela, ukoliko se počinje na štetu novinara/ki.

Medijsko zakonodavstvo i aktuelni reformski kontekst

Crnogorski medijski sistem je u posljednjim godinama prolazio kroz značajne zakonodavne promjene, posebno u kontekstu evropskih integracija.

Tokom 2024. godine, Crna Gora je privremeno zatvorila pregovaračko Poglavlje 10 (Informatičko društvo i mediji), nakon što je usvojen novi Zakon o audio-vizuelnim medijskim uslugama, koji je usklađen sa evropskom Direktivom o audio-vizuelnim medijskim uslugama (AVMSD). Ovaj zakon je stupio na snagu u junu 2024. godine i predstavlja važan korak u regulaciji elektronskih medija, jačanju transparentnosti i zaštiti sadržaja.

Uz zakon, usvojena je i Medijska strategija za period 2023–2027, čiji je cilj jačanje održivosti medija, nezavisnosti regulatora i otpornosti na dezinformacije. U okviru ovih reformi, Agencija za audio-vizuelne medijske usluge (ranije poznata kao Agencija za elektronske medije) je institucionalno ojačana i sada ima šira ovlašćenja – uključujući pravo da izdaje sankcije, nadgleda licenciranje i sprovodi mjere u vezi sa transparentnošću i sadržajem.

Pored toga, Ministarstvo kulture i medija 2024. godine najavilo je formiranje radne grupe za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa novim pravilima koje donose evropski akti poput Uredbe EU o slobodi medija (European Media Freedom Act) i Uredbe EU o digitalnim uslugama (Digital Service Act).

Novi propisi i inicijative relevantne za novinarsku zaštitu

Tokom 2024. i početkom 2025. godine usvojeno je ili je u proceduri više zakona koji imaju značaj za digitalne slobode i sigurnost novinara/ki. Među njima su Zakon o nacionalnom javnom emiteru RTCG (usvojen u junu 2024), Zakon o elektronskim komunikacijama (usvojen početkom 2025), Zakon o informacijskoj bezbjednosti (usvojen u novembru 2024), te predlog Zakona o slobodnom pristupu informacijama i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, koji su još u fazi usvajanja.

Tu je i Obavezujuće uputstvo za postupanje u slučajevima prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistva novinara i napada na imovinu medija, koje je vrhovni državni tužilac (VDT) dostavio svim državnim tužilaštvima (april 2024).

Posebno je značajna i najavljena izmjena Krivičnog zakonika kojom se uvode dodatne odredbe o zaštiti novinara/ki, uključujući online sigurnost i sprječavanje digitalnog nasilja. Ovaj set amandmana je početkom 2025. godine bio predmet javne rasprave i sada se nalazi u parlamentarnom postupku.

Važnu ulogu igra i nova Obavezna instrukcija Vrhovnog državnog tužilaštva iz maja 2025. godine, kojom se propisuje način postupanja tužilaca u slučajevima govora mržnje i zločina iz mržnje, uključujući i one koji se dešavaju u digitalnom prostoru. Ova instrukcija predstavlja obavezujući dokument za sve državne tužioce i ima za cilj da ojača institucionalni odgovor na govor mržnje i prijetnje, naročito one usmjerene ka novinarima.

Napadi na novinare/ke u Crnoj Gori – obrasci nasilja i nekažnjivosti

Fizički napadi i prijetnje

U novembru 2024. godine novinar/ka dnevnog lista *Pobjeda* Ana Raičković fizički je napadnuta od strane Zorana "Čoća" Bećirovića i pripadnika njegovog obezbjeđenja dok je obavljala profesionalne zadatke. Ovaj čin predstavlja direktan napad na novinarsku profesiju i slobodu izvještavanja, a ujedno je i prvi fizički napad na novinarku zabilježen u Crnoj Gori nakon više godina.

U istom vremenskom okviru, tokom 2024. godine, zabilježeno je ukupno 19 napada na novinare/ke, od čega se osam odnosi na novinarkе. Pored fizičkih napada, uočeni su i brojni slučajevi prijetnji smrću, zastrašivanja i ometanja u radu. Prijetnje se nerijetko plasiraju putem društvenih mreža, ali i tokom izvještavanja sa terena.

Na osnovu podataka iz baze Regionalne mreže za zaštitu novinara SafeJournalists, registrovano je 24 napada na novinare/ke tokom prošle godine.

Ranjavanje i neriješeni slučajevi

Jedan od najozbiljnijih slučajeva napada na novinare/ke u Crnoj Gori desio se 2018. godine, kada je novinar/ka dnevnog lista *Vijesti* Olivera Lakić ranjena vatrenim oružjem ispred svog stana u Podgorici. Istraga se oteglala godinama, a iako je suđenje započelo, u aprilu 2025. dolazi do rekonstrukcije sudskog vijeća što ukazuje na ozbiljne probleme u pravosuđu kada je riječ o efikasnoj zaštiti novinara/ki.

Ubistvo glavnog i odgovornog urednika lista *Dan* Duška Jovanovića počinjeno 2004. godine do danas nije razriješeno. Naručioc i inspiratori tog zločina nikada nijesu procesuirani, što dodatno doprinosi atmosferi nekažnjivosti i obeshrabruje novinare/ke koji se bave istraživačkim radom.

Tužbe i institucionalni pritisci

Osim fizičkog nasilja, novinari se suočavaju i sa tužbama usmjerenim na gušenje javnog govora.

Cilj ovih tužbi je finansijski i psihološki iscrpiti novinare/ke, te ih odvratiti od izvještavanja o temama od javnog interesa.

Slučaj kolumniste i pisca Brana Mandića iz marta 2025. ilustrativan je za ovu praksu. On je pozvan na sud zbog objavljene kolumne u kojoj je, kroz satiričan izraz, kritikovao nosioce vlasti. Ovaj slučaj izazvao je ozbiljnu zabrinutost zbog pokušaja kriminalizacije javne riječi i sužavanja prostora za slobodno izražavanje.

Nekažnjivost kao sistemski problem

Atmosfera nekažnjivosti za napade na novinare/ke u Crnoj Gori prisutna je godinama. Čak i u slučajevima gdje su počinioci identifikovani, procesi su spori i neefikasni, a presude rijetke ili blage. Odsustvo odlučne institucionalne reakcije doprinosi osjećaju nesigurnosti i gubitku povjerenja u pravosudni sistem.

Napadi na novinare/ke i medijske radnike/ce direktno ugrožavaju pravo javnosti da bude informisana, kao i demokratski poredak zasnovan na slobodi izražavanja. Potrebni su hitni, konkretni i odlučni koraci kako bi se osigurao pravni i fizički integritet novinara/ki u Crnoj Gori.

Prepoznavanje i odgovori na uznemiravanje novinara/ki

Uznemiravanje novinara/ki nije novi fenomen, ali u digitalnom dobu ono postaje sve kompleksnije i učestalije. Takve situacije ne pogađaju samo pojedince, već i redakcije u cjelini, ugrožavajući slobodu izražavanja i javni interes. U ovom poglavlju predstavljamo najčešće oblike uznemiravanja s kojima se novinari susreću, kao i preporuke kako im odgovoriti – s posebnim naglaskom na prevenciju, dokumentovanje i institucionalnu podršku.

Fizičko i neposredno uznemiravanje

Ova vrsta uznemiravanja uključuje sve situacije koje se dešavaju van digitalnog prostora, ali mogu ostaviti jednako ozbiljne posljedice.

To mogu biti učestali dolasci nepoznatih osoba pred redakciju, praćenje ili uhođenje novinara/ki, verbalni napadi na javnim mjestima, slanje prijeteci pisama ili poziva. Pojedini novinari navode i iskustva gdje su im privatne adrese otkrivene, a prisustvo nepoznatih osoba u njihovom okruženju izazvalo osjećaj nesigurnosti. Iako ne podrazumijevaju uvijek direktno nasilje, ovakvi oblici ponašanja imaju za cilj zastrašivanje i kontrolu.

Digitalno uznemiravanje

Internet je prostor u kojem se granice sigurnosti lako brišu.

Novinari su često mete organizovanih kampanja blaćenja, prijetnji i kleveta,

Pri razmatranju slučajeva online uznemiravanja, posebno u kontekstu rodno zasnovanih prijetnji i digitalnog nasilja, važno je obratiti pažnju na sljedeće:

- Da li je riječ o izolovanom incidentu ili o kontinuiranom uznemiravanju? Učestalo uznemiravanje povećava nivo rizika.
- Da li prijetnje uključuju konkretne planove, opis mjesta, vremena, načina napada ili su usmjerene prema članovima porodice? Takvi elementi ukazuju na veći nivo opasnosti.
- Da li je uznemiravanje povezano s polom (seksistički, mizogini komentari, prijetnje seksualnim nasiljem)? Ovi oblici nasilja zahtijevaju dodatnu pažnju i hitnu institucionalnu reakciju.
- Da li uznemiravanje utiče na mogućnost novinara/ke da obavlja svoj posao? Ograničavanje slobode izražavanja zbog straha predstavlja ozbiljan udar na medijske slobode.

bilo putem društvenih mreža, komentara, lažnih naloga ili putem neželjenih poruka. Objavljivanje ličnih podataka (tzv. „doksovanje“), slanje seksualno eksplicitnih ili prijetećih poruka, kao i komentari koji sugerišu fizičko nasilje – predstavljaju ozbiljan rizik, naročito za mlade novinare/ke.

Osim toga, dolazi do zloupotreba identiteta, kada se novinarima lažno pripisuju izjave ili ponašanja kako bi se narušio njihov profesionalni integritet.

Pravni pritisci i zloupotreba sudskih postupaka

Sve je više slučajeva gdje se protiv novinara/ki pokreću tužbe s ciljem ućutkivanja i iscrpljivanja – tzv. SLAPP tužbe (strateške tužbe protiv javnog učešća).

Iako se često predstavljaju kao legitimni pravni postupci, ove tužbe su zapravo mehanizam zastrašivanja koji može trajno ugroziti istraživačko novinarstvo.

One dolaze kako od strane privatnih aktera, tako i od institucija koje pokušavaju ograničiti slobodu izražavanja pod izgovorom zaštite ugleda, bezbjednosti ili interesa javnosti.

Kako reagovati?

- **Procjena rizika je prvi korak.** Svaka prijetnja mora se shvatiti ozbiljno, bez obzira na njen oblik. Redakcije treba da razviju jednostavne interne protokole kako bi prepoznale kada prijetnja prelazi granicu i zahtijeva hitnu reakciju – bilo da se radi o fizičkoj zaštiti, psihološkoj podršci ili pravnoj pomoći.

📌 Da li novinar/ka izvještava o temama od velikog javnog značaja (korupcija, kriminal, politika)? To može povećati motivaciju napadača da utiče na rad, ali i povećava obavezu institucija da pruže zaštitu.

📌 Tehnički aspekti napada – da li je došlo do hakovanja naloga, upada u privatne poruke, objavljivanja ličnih podataka (doxxing)? Ovakvi postupci predstavljaju ozbiljno kršenje privatnosti i mogu imati pravne posljedice.

Institucije (policija, tužilaštvo, regulatorna tijela) treba da uzmu u obzir ove elemente prilikom prve prijave incidenta, kako bi se adekvatno procijenio nivo rizika i preduzele mjere zaštite.

- **Dokumentovanje svih incidenata** od ključne je važnosti. Novinari treba da evidentiraju svaki slučaj: datum, platformu, sadržaj prijetnje, eventualne snimke ekrana i da navedu da li je incident prijavljen. Čuvanje dokaza omogućava prepoznavanje obrazaca i otvara mogućnost za pravnu zaštitu i podršku od strane organizacija koje se bave slobodom medija.

- **Privatna digitalna bezbjednost** mora postati dio svakodnevne rutine. To uključuje uklanjanje ličnih podataka sa javnih stranica, korišćenje dvostruke autentifikacije, ažuriranje lozinki i pažljiv izbor javnog dijeljenja sadržaja. Ako se napadi pojačaju, preporučuje se da se novinar na neko vrijeme povuče s društvenih mreža, a nadzor naloga povjeri osobi od povjerenja.

- **Psihološki efekti uznemiravanja** često se potcjenjuju. Osim formalne pomoći, podrška kolega igra ogromnu ulogu. Grupne poruke, sastanci za razmjenu iskustava i međusobna podrška u stresnim situacijama – posebno su važni za novinare/ke koji rade na osjetljivim temama. Redakcije treba da uspostave povjerljive mehanizme putem kojih novinari mogu prijaviti uznemiravanje bez straha od stigmatizacije ili profesionalnih posljedica.

- **Edukacija i obuka** su važan alat prevencije. Novinari bi trebalo da budu upoznati s osnovnim pravima, kako prijaviti digitalno nasilje, kako prepoznati pokušaje manipulacije i kako voditi evidenciju o prijetnjama. Redakcije mogu organizovati kratke interne radionice i uključiti stručnjake za digitalnu bezbjednost i mentalno zdravlje.

- **U slučaju ozbiljnih prijetnji**, neophodno je reagovati sistematski – obavijestiti nadležne institucije, razmotriti mogućnost promjene smještaja, kontaktirati operatore i banke kako bi se spriječila eventualna zloupotreba podataka, i – ako je moguće – obezbijediti psihološku podršku.

Bez obzira na oblik uznemiravanja, najvažnije je da redakcije i novinari razvijaju kulturu u kojoj je bezbjednost prioritet, a prijetnje se ne prećutkuju.

Prevencija, brza reakcija i solidarnost unutar redakcije ključ su dugoročne otpornosti novinarske profesije na pritiske, prijetnje i nasilje.

Psihološko blagostanje zaposlenih u medijima

Iako su tehnološki napreci znatno olakšali rad novinara/ki i drugih medijskih profesionalaca, pritisak koji donosi ubrzani tempo, kratki rokovi i stalna izloženost stresnim i traumatičnim situacijama postaje sve veći. To dovodi do sindroma izgaranja i drugih psiholoških poteškoća, koje mogu ozbiljno ugroziti mentalno zdravlje zaposlenih. OEBS je u saradnji sa Sindikatom medija ukazao na važnost psihološkog blagostanja zaposlenih u medijima.

Važnost brige o psihološkom zdravlju medijskih radnika ogleda se u nekoliko ključnih aspekata:

- Posao u medijima karakterišu visok nivo stresa i zahtjevi koji mogu narušiti mentalno zdravlje. Kako je medijsko okruženje nepredvidivo i dinamično, neophodno je pružiti adekvatnu podršku radnicima kako bi očuvali psihološko blagostanje.
- Mentalno zdravlje zaposlenih direktno utiče na kvalitet medijskog sadržaja. Zadovoljni i motivisani radnici pokazuju veću kreativnost i produktivnost, što doprinosi boljoj reputaciji medijskih kuća. Nasuprot tome, psihički iscrpljeni radnici mogu imati poteškoće u obavljanju svojih zadataka.
- Poslodavci, odnosno medijske kuće, imaju društvenu odgovornost da stvore zdravo radno okruženje koje podržava mentalno zdravlje svojih zaposlenih.

Posebno je bitno pripremiti mlađe novinare/ke za izvještavanje o traumatičnim događajima, jer oni često nemaju dovoljno iskustva da se emocionalno zaštite. Obuke o mentalnom zdravlju, mentorstvo iskusnijih kolega i razvoj otvorene komunikacije unutar redakcija mogu značajno pomoći u prevazilaženju ovih izazova.

Takođe, online uznemiravanje predstavlja ozbiljan problem za mlađe novinare/ke, koji se često suočavaju s agresivnim komentarima i prijetnjama. Urednici treba da pruže podršku i obuku kako bi se mladi novinari efikasno nosili sa ovim izazovima.

Važno je da medijske kuće uspostave protokole za upućivanje zaposlenih na stručnu pomoć kada je to potrebno, uključujući konsultacije sa psiholozima i treninge prve psihološke pomoći. Jednako je bitno promovisati postavljanje profesionalnih granica, kako bi novinari zaštitili svoje mentalno zdravlje.

Rodno senzitivni jezik u novinarstvu

S obzirom na značaj koji mediji imaju u oblikovanju društvenih stavova, UNDP je u svom priručniku za rodno odgovorno novinarstvo istakao važnost upotrebe rodno senzitivnog jezika.

Jezik koji koristimo odražava i oblikuje naše stavove, norme i vrijednosti u društvu, često nesvjesno učvršćujući rodne stereotipe i nejednakosti. Korišćenjem rodno senzitivnog jezika možemo:

- **Podstaci prepoznavanje različitih potreba žena i muškaraca.**
- **Osporiti stereotipe i nesvjesne pretpostavke o rodnim ulogama.**
- **Postaviti temelje za rodnu ravnopravnost u društvu.**
- **Podići svijest o uticaju jezika na ponašanje i stavove ljudi.**
- **Omogućiti izražavanje koje nije ograničeno tradicionalnim rodnim očekivanjima.**

U Crnoj Gori, upotreba rodno senzitivnog jezika nije samo preporuka već i zakonska obaveza propisana Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Time mediji ne samo da promovišu jednakost, već postaju i model za širu društvenu promjenu.

Digitalna sigurnost novinara/ki i zaštita izvora

Novinari koji se bave istraživačkim radom, naročito u oblastima korupcije, zloupotreba moći i ljudskih prava, sve su češće meta digitalnih napada i nadzora. Ti napadi mogu ugroziti njihovu ličnu sigurnost, sigurnost izvora, ali i integritet informacija koje objavljuju. Iz studije "Kako zaštititi sebe i svoje izvore – Digitalna sigurnost za novinare i novinarke" jasno je da digitalna sigurnost postaje nezaobilazan dio novinarskog posla.

Digitalne prijetnje dolaze u različitim oblicima – hakovanje uređaja, špijunski softveri, phishing napadi i digitalni nadzor, samo su neke od njih. U najtežim slučajevima, ovi napadi mogu rezultirati cenzurom ili otkrivanjem izvora, što ozbiljno ugrožava slobodu medija i sigurnost novinara/ki.

Važno je da novinari budu osposobljeni da prepoznaju ove rizike i koriste adekvatne digitalne alate za zaštitu svojih podataka i komunikacije. To uključuje šifrovanje poruka, zaštitu lozinki, bezbjedno čuvanje informacija i razumijevanje pravnih mogućnosti u slučaju digitalnih prijetnji.

U savremenom medijskom okruženju, osnaživanje novinara/ki u oblasti digitalne sigurnosti nije samo tehnički već i etički imperativ, koji doprinosi njihovoj profesionalnoj sigurnosti i očuvanju slobode medija.

Mini-pojmovnik digitalne zaštite

• Šifrovanje / Enkripcija

Proces kodiranja podataka tako da ih može pročitati samo onaj ko ima ključ za dešifrovanje. Koristi se da se zaštiti sadržaj poruka, fajlova, komunikacija i ličnih podataka.

• 2FA (Dvofaktorska autentifikacija)

Dodatni sloj sigurnosti pri prijavljivanju na naloge. Osim lozinke, traži i drugi dokaz identiteta – npr. kod poslat SMS-om ili putem aplikacije kao što su Google Authenticator ili Authy.

• Lozinke i menadžeri lozinki

Snažne lozinke (kombinacija slova, brojeva i simbola) su osnovna zaštita. Menadžeri lozinki (npr. Bitwarden, 1Password) pomažu da čuvamo kompleksne lozinke bez potrebe da ih pamtimo.

• VPN (Virtualna privatna mreža)

Alat koji skriva tvoju IP adresu i šifruje tvoju internet vezu. Koristi se za privatnost i sigurnost, posebno kada koristiš javne Wi-Fi mreže.

• HTTPS

Sigurna verzija HTTP protokola koja koristi enkripciju. Prilikom posjete sajtovima, uvijek provjeri da adresa počinje sa <https://> – to znači da je veza između tebe i sajta šifrovana.

• Phishing (lažno predstavljanje)

Prevara u kojoj napadač pokušava da te navede da otkriješ lične podatke (npr. putem lažnih mejlova, poruka ili sajtova). Uvijek provjeravaj ko ti šalje poruku i ne klikaj na sumnjive linkove.

• Ažuriranja softvera

Redovno ažuriranje operativnog sistema, aplikacija i antivirusnih programa je ključno – ono ispravlja poznate bezbjednosne propuste koje napadači mogu iskoristiti.

• Sigurnosna kopija (backup)

Pravljenje kopije važnih podataka (npr. na eksterni disk ili cloud) štiti te od gubitka informacija zbog kvara, virusa ili hakerskog napada.

• Privatnost podešavanja (privacy settings)

Opcije koje ti omogućavaju da kontrolišeš ko vidi tvoje informacije na mrežama, aplikacijama i uređajima. Važno je da ih redovno pregledaš i prilagodiš.

• Autentifikacione aplikacije

Aplikacije koje generišu jednokratne sigurnosne kodove za 2FA. Sigurnije su od SMS kodova jer nisu izložene presrijetanju.

Ako se kao novinar/ka ne osjećaš sigurno – kome se možeš obratiti u Crnoj Gori?

Bez obzira da li je riječ o **fizičkom**, **psihološkom** ili **digitalnom napadu**, postoje mjesta i ljudi koji mogu pomoći:

HITNI KONTAKTI

- **Policija – 122**

Za hitne slučajeve (fizički napad, prijetnje, ozbiljno uznemiravanje).

- **Hitna pomoć – 124**

- **Tužilaštvo**

Direktna prijava krivičnog djela, koja se može predati osnovnom ili višem tužilaštvu.

Ako sumnjaš na digitalni nadzor, napad ili špijuniranje:

- **CIRT – Nacionalni tim za odgovor na računarske incidente**

Možeš prijaviti slučajeve phishinga, hakerskog napada, špijuniranja, zloupotrebe uređaja i drugih digitalnih prijetnji. CIRT sarađuje s policijom i može ti pomoći da utvrdiš izvor problema.

www.cirt.me

- **Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama (AZLP)**

Ako sumnjaš da su tvoji lični podaci zloupotrijebljeni, prati lokaciju telefona, instaliraj špijunski softver itd.

www.azlp.me

- **Digitalni forenzičari/Privatni IT eksperti**

Ne postoji državni forenzički tim specijalizovan za novinare/ke, ali se možeš obratiti **nevladinim organizacijama** kao što su **SMCG**, **HRA**, ili **Institut za medije** – mogu ti pomoći da kontaktiraš IT stručnjake ili međunarodne partnere (npr. Access Now, Amnesty Tech).

Regionalni primjer zašto je ovo važno:

Slučaj: Pegasus špijuniranje novinara/ki u Srbiji i regionu

Amnesty International je 2022. godine dokumentovao korišćenje izraelskog špijuskog softvera Pegasus protiv novinara/ki i aktivista u više zemalja. Ovaj softver omogućava potpun nadzor nad telefonom bez znanja korisnika. Novinari iz Srbije i Mađarske su među žrtvama. Više informacija na Amnesty Pegasus Project.

Zato je važno da, ukoliko sumnjaš na digitalni nadzor (npr. telefon se pregrijava, baterija se brzo troši, kamere se uključuju same), odmah potražiš pomoć.

Psihološka podrška:

- **Centar za mentalno zdravlje Glavnog grada**

Website: dzpg.me

Call centar: **19816**

- **Psihološko savjetovalište za mlade**

Kontakt: **+382 67/576-417**

NVO i profesionalna podrška novinarima:

- **Sindikata medija Crne Gore** – <https://sindikatomedija.me/>

Pravna i psihološka pomoć, praćenje slučajeva napada.

- **HRA – Akcija za ljudska prava** – <https://www.hracion.org/>

Pomoć u kontaktiranju institucija, javno reagovanje, advokatska podrška.

- **Institut za medije CG** – <https://www.mminstitute.org/>

Edukacije i zaštita profesionalnih prava.

Savjet:

Ako misliš da si meta digitalnog napada – **nemoj odmah koristiti isti uređaj da to istražuješ.** Prvo se obrati stručnjacima.

Kako pokretanje postupka izgleda u praksi?

Dokumentujte incident

Prije svega, prikupite i sačuvajte sve dokaze:

- Screenshot-ove prijetnji, poruka ili objava na društvenim mrežama.
- Snimke ili fotografije (ukoliko ih imate).
- Imena svjedoka ili osoba koje su bile prisutne.
- Ukoliko je riječ o digitalnom napadu – čuvajte logove, mejlove i IP adrese ako je moguće.

Prijavite slučaj policiji

- Idite u **najbližu policijsku stanicu** ili pozovite **122**.

Policiji opišite šta se dogodilo, priložite dokaze, i naglasite da se napad odnosi na vaš **novinarski rad**.

- Zatražite da se vaš slučaj vodi kao **napad na novinara/ku**.

Obavijestite nadležno tužilaštvo

- Policija će po službenoj dužnosti kontaktirati tužilaštvo, ali vi možete i **direktno podnijeti krivičnu prijavu** nadležnom osnovnom državnom tužiocu.
- Preporučuje se da to učinite **pismeno**, uz detaljan opis i dokaze.

Napomena: U Crnoj Gori je napad na novinara/ki u vršenju profesionalnih zadataka prepoznat kao otežavajuća okolnost u krivičnom postupku (član 42a Krivičnog zakonika).

Tražite zaštitu i obavijestite relevantna tijela

- Obratite se **Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Ombudsman)** ako smatrate da institucije ne reaguju adekvatno.
- Informišite i **Savjet za građansku kontrolu rada policije**, posebno ako imate primjedbe na postupanje službenika MUP-a.
- Ukoliko postoji digitalni napad (npr. hakerski upad, nadzor, malver), kontaktirajte **CIRT – Nacionalni tim za odgovor na računarske incidente** (cirt.me).

Zatražite podršku organizacija koje štite prava novinara/ki

Obratite se:

- **Sindikatu medija Crne Gore (SMCG)** za pomoć i zastupanje
- **Centru za građansko obrazovanje (CGO)** ili **HRA (Akcija za ljudska prava)** ako želite dodatnu pravnu podršku
- **SafeJournalists.net** – Regionalnoj mreži za zaštitu novinara/ki, gdje vaš slučaj može biti evidentiran i javno zabilježen

U Crnoj Gori, iako nisu javno potvrđeni slučajevi špijuniranja novinara/ki korišćenjem softvera kao na primjeru Pegasus-a, **zakonski okvir jasno zabranjuje nezakonito prisluškivanje i nadzor**, a novinari imaju pravo da traže sudsku zaštitu ako sumnjaju da su mete takvog nadzora.

Zatražite psihološku podršku

Ukoliko osjećate posljedice napada po mentalno zdravlje:

- Obratite se nekoj od **besplatnih psiholoških linija**
- Ako ste član redakcije, provjerite da li postoji ugovorena podrška preko vaše medijske kuće

Zaključak

Zaštita novinara/ki, kako u fizičkom, tako i u digitalnom prostoru, ključna je za očuvanje slobode izražavanja, pristupa informacijama i demokratskog društva.

U savremenom okruženju, gdje prijetnje sve češće dolaze iz online prostora – kroz nadzor, uznemiravanje, hakovanje ili doxxing – postaje neophodno da svi akteri koji doprinose informisanju javnosti budu svjesni svojih prava, alata zaštite i dostupnih mehanizama podrške.

Ova publikacija mapira konkretne korake koje novinari/ke mogu preduzeti, ali i relevantne institucije i organizacije kojima se mogu obratiti u slučajevima ugrožavanja njihove bezbjednosti. Međutim, važna je i sistemska reakcija.

Preporuke:

- Nadležne institucije treba da reaguju efikasno i transparentno na prijave napada i prijetnji novinarima i novinarkama, uključujući digitalne napade.
- Medijske kuće i redakcije bi trebalo da obezbijede osnovne protokole zaštite svojih zaposlenih, uključujući digitalnu bezbjednost i pristup psihološkoj podršci.

- Organizacije civilnog društva i medijske asocijacije treba da nastave da jačaju mreže solidarnosti i osnaživanja kroz edukacije, pravnu podršku i javno zalaganje za sigurnije okruženje za novinarski rad.
- Novinari i novinarke, posebno oni koji rade u rizičnim kontekstima, ohrabruju se da se dodatno informišu o digitalnoj bezbjednosti, koriste alate za enkripciju i dvofaktorsku autentifikaciju, te da ne oklijevaju da potraže podršku kad god im je potrebna.

Zaštita novinara/ki ne može biti odgovornost samo pojedinaca – ona je obaveza cijelog društva.

Stvaranjem okruženja u kojem su oni bezbjedni, čuvamo i pravo svakog građanina i građanke na tačne, provjerene i nepristrasne informacije.

